

Kutu 2.2

Firma Görüşmelerinden Elde Edilen Bulgular

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) bünyesinde, reel sektör firmaları ile yüz yüze yapılan görüşmelere dayanan "Reel Sektöre İktisadi Mercək" adı altında çalışmalar yürütülmektedir.¹ Bu kutuda, Temmuz-Eylül 2022 döneminde yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular özetlenmektedir.

Talep koşullarındaki zayıflamaya rağmen, özellikle ihracat bağlantılı firmaların yatırım iştahlarını korudukları değerlendirilmektedir. Küresel emtia fiyatlarındaki gevşemeler doğrultusunda maliyet baskısı hafiflerken, enerji maliyetlerinin sınırlayıcı etkisinin sürdüğü anlaşılmaktadır.

Görüşmelerden edinilen bilgiler yılın üçüncü çeyreğinde iktisadi faaliyetin önceki çeyreğe kıyasla zayıfladığına işaret etmektedir. Yurt içi ve yurt dışı talep koşulları ve bu nedenle yavaşlayan üretim faaliyetleri bu zayıflamanın altında yatan temel nedenler olarak öne çıkmıştır.

Dayanısız ve yarı dayanıklı mal grubundaki harcamaların görece daha canlı olduğu buna karşılık zorunlu olmayan ve ertelenebilir nitelikteki dayanıklı mal talebinin yavaşladığı gözlenmiştir.

Fiyatlar genel seviyesi ve özellikle tüketici finansman koşulları yurt içi satışları sektörler genelinde baskılayan temel faktörler olarak sıralanmıştır. İhracat siparişlerindeki yavaşlama sonucunda, önceki dönemlerde yurt içi ihracatçı firmalara yapılan satışların destekleyici etkisinin bu dönemde azaldığı görülmüştür.

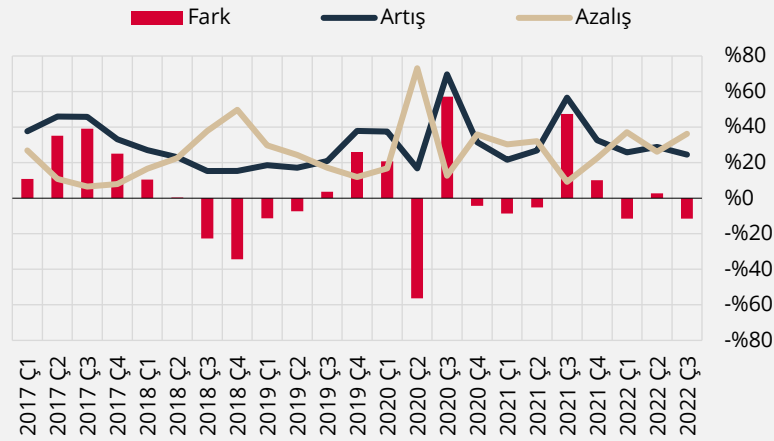
Dayanısız ve yarı dayanıklı mal grubunda, turizm faaliyetlerinin canlı olduğu bölgelerde satışların görece olumlu seyrettiği gözlenmiştir. Gıda ve hızlı tüketim ürünlerinde talep görece daha olumluysen, hazır giyim ürünleri talebinde sezon sonu indirimli satışlarının beklentinin altında kaldığı ifade edilmiştir. Dayanıklı mal grubunda, mobilya ve beyaz eşya gibi ürünlerde beklenen mevsimsel canlanmanın görülmediği; inşaat sektöründeki yavaşlamanın, yılın ilk yarısında öne çekilen talebin ve kredi kartı ve taksit sayısına ilişkin getirilen düzenlemelerin bu satışlar üzerinde baskı oluşturduğu aktarılmıştır. Öte yandan, otomotivde tedarik sorunlarının azaldığı, talepte de bir dengeleme olduğu gözlenmiştir. Araç satışına getirilen 6 ay ve 6 bin km şartının yatırım amaçlı otomobil talebini düşürdüğüne dikkat çekilmiştir. Yatırım amaçlı konut satışlarının da zayıfladığı ifade edilmiştir. Firmalar, talep koşullarındaki zayıflığın son çeyrekte de devam edeceğine yönelik beklentilerini paylaşmakla birlikte stokların yerine konması, kamu desteklerinin artırılması, kredi kanalında olası bir rahatlama yaşanması durumunda yurt içi talepte toparlanma olabileceğini de dile getirmiştir.

İhracatta AB pazarı kaynaklı baskıların daha belirgin hale geldiği görülmüştür.

Tedarik zincirindeki kırılmalara bağlı olarak Türkiye'ye yönelen talebin ihracatı desteklemeye devam ettiği ancak küresel enflasyondaki artışın yanında, savaş ve enerji maliyetlerindeki yükselişe bağlı belirsizliğin başta AB olmak üzere yurt dışı talep üzerinde önemli bir baskı oluşturduğu ifade edilmiştir. Tekstil ve ana metal sektörlerinde daha fazla baskı hissedilirken, kimyasal ürünler, kauçuk, plastik, makine-teçhizat ve otomotiv sektöründe ihracatın mevcut seyrini koruduğu görülmüştür. Enerji fiyatlarındaki yüksek artışların Avrupa pazarından kağıt, kablo ve otomotiv yan sanayi ürünlerine yönelik talepte etkili olduğu da iletilmiştir.

Turizm sektöründe faaliyet gösteren firmaların sezon öncesi beklentilerinin ötesinde doluluk oranları yakaladıkları ve iyi bir dönem geçirdikleri gözlenmiştir. Üst segmentte gelen turist sayısındaki artışla kişi başına daha fazla gelir elde edildiği ifade edilmiştir.

¹ Bu çalışmanın temel amacı; farklı sektörlerdeki firmalarla görüşmeler yaparak dönemsel üretim, yurt içi ve yurt dışı satış, yatırım, istihdam, kredi koşulları, maliyet ve fiyat gelişmelerine ilişkin zamanlı bilgi edinmek, iktisadi faaliyeti yakından takip etmek ve TCMB ile reel sektör temsilcileri arasındaki iletişimi geliştirmek olarak belirlenmiştir. Yarı yapılandırılmış şekilde gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular, para politikası kararları için nitelikli ve zamanlı bir bilgi kaynağı oluşturmaktadır. Görüşmeler sektörel, bölgesel ve ölçek düzeyinde toplam iktisadi faaliyet içindeki ağırlıkları dikkate alınarak oluşturulan örneklem çerçevesinde imalat sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerindeki firmalar ile gerçekleştirilmektedir. Grafikler, firma görüşmelerinden elde edilen anekdotal bilgilerin konularına göre sayısallaştırılmasıyla üretilmektedir. Bu çalışma, firma görüşmeleri esas alınarak yapılan değerlendirme ve çıkarımları içermekte olup, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının görüşlerini yansıtmamaktadır. Elde edilen bilgi, bulgu ve grafikler daha sonra yayımlanacak resmi istatistik, bilgi ve bulgularla farklılık gösterebilir.

Grafik 1: Firmaların Talep Algısı* (Önceki Çeyreğe Göre)

Kaynak: TCMB RESİM.

* Talep Algısı, firmaların mevcut satış gerçekleştirmeleri, siparişleri ve beklentileri dikkate alınarak yapılan değerlendirmeyi göstermektedir. Fark olarak gösterilen seri, bir önceki çeyreğe kıyasla talep algısı olumlu olan firmalar ile olumsuz olan firmalar arasındaki farkı göstermekte olup talep algısındaki değişimin boyutuna değil firmalar arası yaygınlığına ilişkin bilgi sunmaktadır.

AB ekonomisine ilişkin resesyon endişelerinin bazı sektörlerde siparişlere yansımaya başlaması ve iç talep koşulları üretim faaliyetlerinde yavaşlamaya neden olmaktadır.

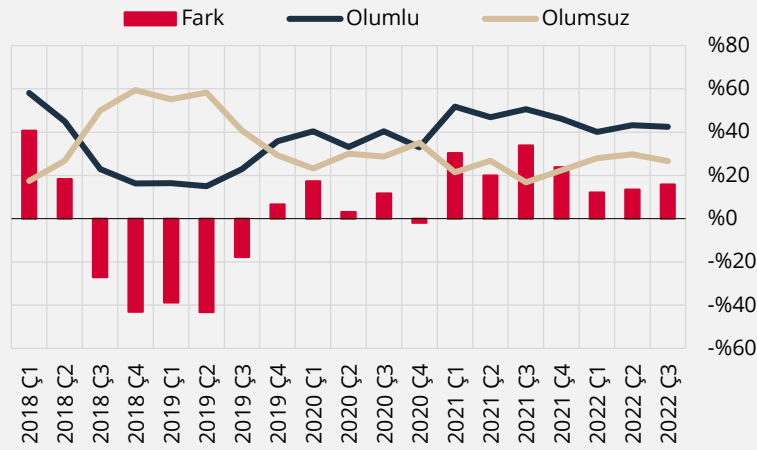
Avrupa pazarı ağırlıklı imalat yapan sektörler içerisinde tekstil-hazır giyim firmalarında üretim faaliyetlerindeki yavaşlama daha yaygın olarak dile getirilmiştir. Öte yandan, otomotiv ana sanayiinde tedarik sıkıntılarının azalması ile üretimin yılın son çeyreğinde hareketlenmesinin beklendiği, bu durumun otomotiv yan sanayiinin yanı sıra fabrikasyon metal ve plastik gibi bağlantılı sektörleri destekleyeceği ifade edilmiştir. Talep koşulları ve hammadde fiyatlarının aşağı yönlü seyrinin, firmalarda ikinci çeyrekte gözlenen hammadde stoklama eğilimini üçüncü çeyrekte zayıflattığı gözlenmiştir. Önümüzdeki çeyrekte AB ülkelerinde yaşanması beklenen enerji krizinin özellikle enerji yoğun üretim yapan cam, seramik, kimya, otomotiv, plastik ve kauçuk gibi sektörlerde ilave talep yaratabileceği aktarılmıştır.

Yılın başından bu yana firmaların gelecek on iki aylık döneme ilişkin yatırım duruşlarında bir iyileşme olduğu gözlenmekle birlikte, bu iyileşmenin çeyreklik bazda belirgin bir hâl almadığı gözlenmektedir.

Dış talep koşullarının güçlü olduğu ve kapasite kısıtlarına yakın üretim yapan firmalarda kapasite artırıcı yatırım isteğinin güçlü olduğu görülmektedir. Firmaların yatırım planları arasında makine teçhizat, üretim tesisi ve enerji yatırım planları öne çıkmaktadır. Yatırım iştahı olumlu olan sektörler arasında gıda imalat ve perakende, tekstil ve hazır giyim, otomotiv ana ve yan sanayi, kimya, plastik ve kauçuk, ana metal, elektrikli teçhizat ve başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipman imalatı, enerji üretim ve dağıtım ile lojistik ve yiyecek hizmeti sektörlerinden firmalar yer almaktadır.

Gerçekleştirilen görüşmelerde özellikle uzun vadeli finansman koşullarına vurgu yapılmakla birlikte, Yatırım Taahhütlü Avans Kredisinin (YTAK) firmaların yatırım planlarını olumlu etkilediği ve bu kredi olanağının bazı firmaların yatırım planlarını öne çekmede etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Önümüzdeki dönemde kapasite artışı planlayan firmalar dışında istihdam artış eğilimi sınırlıdır. Bu dönemde firmaların büyük bölümü gelecek altı aylık dönemde istihdamı koruma eğiliminde olduğunu belirtmektedir. Bu durumda nitelikli eleman bulma zorluğunun ve talep koşullarının istihdam artış planlarını sınırlayan başlıca etkenler olduğu görülmektedir.

Grafik 2: Firmaların Yatırım Duruşu* (Gelecek 12 Aylık Dönem, %)

Kaynak: TCMB RESİM.

* Yatırım Duruşu, firmaların gelecek 12 aylık dönemdeki yatırım iştahı dikkate alınarak yapılan değerlendirmeyi göstermektedir. Fark olarak gösterilen seri, yatırım duruşu olumlu olan firmalar ile olumsuz olan firmalar arasındaki farkı göstermekte olup yatırım duruşundaki değişimin boyutuna değil firmalar arası yaygınlığına ilişkin bilgi sunmaktadır.

Firmaların işletme sermayesi finansmanına yönelik ihtiyaçları, gerileyen hammadde fiyatlarının etkisiyle bir önceki çeyreğe kıyasla bir miktar azalmış olmakla birlikte özellikle artan enerji maliyetlerinin bu azalışı sınırladığı gözlenmiştir.

Düşen hammadde fiyatlarına ve döviz kurunda gözlenen istikrara rağmen çeyrek genelinde işletme sermayesi ihtiyacının yüksek seyretmesi, işgücü ödemeleri ve enerji giderlerine bağlı artan maliyetlerle ilişkilendirilmiştir. Nakit akışında yaşanan uyumsuzluklar işletme sermayesi ihtiyacını artıran diğer unsur olarak dile getirilirken, yatırım finansmanı konusunda özellikle uzun vadeli finansman ihtiyacına yapılan vurgunun sürdüğü görülmüştür.

İkinci çeyrekte gevşeyen kredi koşul ve standartları sonrasında alınan makroihtiyati tedbirlerin hedefli alanlar dışında etkilerinin gözlemlenmeye çalışıldığı bir çeyrek geçirilmiştir. Bu doğrultuda Ağustos ayının sonunda alınan tedbirlerle kredi faizlerinde gerileme yaşanırken, firmalarca faize yapılan vurgu azalmıştır. Çeyrek genelinde limit ve vade tarafına vurgu yapılmakla beraber, firmaların önemli bir bölümünün finansmana erişimde sorun yaşamadığı görülmüştür. Bu noktada, uygun finansman koşulları sağlayan reeskont kredilerinin işletme sermayesi ihtiyacını karşılamadaki destekleyici rolü dile getirilirken, özellikle uzun vadeli kredi koşulları nedeniyle YTAK'ın yatırım kararları üzerindeki olumlu rolünün son dönemde arttığı gözlenmektedir.

Firmalar üzerindeki maliyet baskısı küresel emtia fiyatlarındaki gevşeme nedeniyle bir miktar hafiflemiştir.

Yılın üçüncü çeyreğinde firmaların maliyet artış kaynağı olarak hammaddeye yaptığı vurgu önceki çeyreğe göre azalmış, ayrıca Haziran ayında artan kur kaynaklı maliyet vurgusu üçüncü çeyrekte aylar itibarıyla gerilemiştir. Çeyrek genelinde maliyet unsuru olarak enerji ve işgücü öne çıkarılmış, bu kalemlerdeki artışların hammadde fiyatlarındaki düşüşün etkisini sınırlandırdığı ifade edilmiştir. Üretimde yoğun enerji kullanan sektörlerde enerji maliyetlerindeki artışın fiyatlara geçişinin daha hızlı olduğu izlenmiştir.